

Рецензия

За дисертационния труд на ЙОРДАНКА АНГЕЛОВА СТОЯНОВА-ТОНЕВА -докторант в Катедра “Сигурност и безопасност”- Юридически факултет към ВСУ “Черноризец Храбър”,

на тема : “От държавна към национална сигурност на Република Македония: Сравнителен анализ на системите за сигурност на Р. Македония(1945-2005)”

за присъждане на научната и образователна степен „Доктор”

В предложението от Йорданка Стоянова дисертационен труд се разглежда подчертано значима и актуална тема посветена на проблематика с изключителна научна и обществена значимост- формирането, развитието и трансформациите в системата за сигурност в македонската държавност в различни обществено-политически системи, държавни конфигурации, външнополитическа среда, функционирането и ефективността на съставните елементи на тази система в различни условия, взаимната зависимост и въздействието на различни заплахи и рискове както за вътрешната сигурност в Р.Македония, така и регионалните измерения на тази фактори.

Времевият обхват на изследването е обоснован проблемно и хронологически и представлява два обособени етапа в развитието на македонските системи и органи за сигурност – **югославският** - от 1944 до 1992 г., в който се стига до „югославизиране” на македонския проблем и създаване на квази държавност в югофедерацията - НРМ/СРМ, налага се силово ”македонската нация” на антибългарска основа, инфилтрират се просръбските и централистки виждания за федерацията и мястото на Македония в нея, и този на **прехода** - от 1992 до 2005 г., в който македонската държавност мъчително избира пътя на самостоятелното развитие, изгражда своите държавни структури и органи, стреми се към международно признаване, прави опити да се включи в общия за региона поток на евроатлантическа интеграция, търси и не намира своята идентичност, изправена пред нови предизвикателства и рискове породени от иредентистката активност на „Албанския фактор”, който през последното десетилетие по пътя на пълзящата дестабилизация превърна Македония във фантомна държава - „Бизония”.

Като се стреми да не се поддава на “остатъчна” политизация и идеологизация - Й.Стоянова извежда постановката, че първият период има водоразделен характер за развитието и състоянието на системата за сигурност на страната, че той е свързан с усилията за формиране и налагане на “македонската република и нация” в югославската федерация

чрез постулатите на македонизма, а от началото на 90-те години, с оглед новите условия и предизвикателства, пред които се изправя новата македонска държавност, нейният политически елит е принуден и се опитва да се откъсне от опеката на Белград и югоносталгията, да пристъпи към изграждане на система и органи за сигурност, които да гарантират държавността и нейната европейска идентичност.

Това до голяма степен предопределя целите на дисертантката-комплексно, но и компетентно представяне на причините, факторите и процесите, характеризиращи създаването, развитието, трансформациите във системата за сигурност на Македония, целите, задачите, които тя си поставя, предизвикателствата и заплахите, на които е принудена да дава адекватен отговор - нещо, което Й.Стоянова прави с вещина и добро познаване на проблематиката. Логично звучи основната теза - съществуването на държавата Македония до голяма степен се предопределя от въздействието на външни фактори и обстоятелства, съпроводено е със дефицита на идентичност, подложено е на вътрешни и външни рискове и заплахи, ерозира системите на сигурност и я превръща в източник на нестабилност и напрежения в региона.

С оглед на това тя извежда в центъра на своето проучване проблеми, факти и процеси, които досега са оставали в периферията, не са били предмет на обстойни изследвания.

Настоящата дисертация по същество се нарежда сред първите комплексни изследвания в българската научна литература, свързани с проследяването и анализа на идейно-теоретични възгледи, програмни постановки, решения и активност на политически фактори и държавни институции за моделирането и утвърждаването на определен тип политики по гарантиране на сигурността, за изграждане и развитие на държавните структури и органи в тази система с оглед на конкретните времеви условия и проблеми.

Работата се базира на интер-дисциплинарния и историко-хронологическия подход, сполучливо съчетан с методите на ретроспективния преглед, сравнителния и критичен анализ и друг разнообразен методологически инструментариум, привеждане на факти от автентични свидетели на времето, на статистически и други данни. Заслужава да се отбележи стремежа на дисертантката наред с предлагането на собствени теоретични приноси, неизвестни сведения и ново събрани статистически и социологически данни, да ориентира изследването си към политическата практика за намиране на адекватни решения в близко и средно обозримо бъдеще /от 5 до 20 години/, към усилия за нов прочит на редица аспекти, проблеми и предизвикателства пред системите за сигурност в Македония.

Използвана е разностранна и богата литература и източници-сборници, монографии, студии и изследвания (общо 298 заглавия, от които монографични-133, статии в научна периодика-112, интернет ресурси-26, чрез които са представени основните автори, занимаващи се с тази проблематика у нас, в Македония и други пост югославски републики, на Запад), което свидетелства за отлично познаване на съществуващата литература и добросъвестно отбелязване на отношението и постиженията на други автори, засегнали в една или друга степен тази проблематика. Специално внимание заслужават множеството схеми, таблици и диаграми, които онагледяват авторския анализ и спомагат за по-доброто разбиране на проблематиката.

Впечатлява и разгърнатият историографски преглед на авторски изследвания и колективни монографии относно разглежданата проблематика - най-вече на български и особено на македонски автори, които в повечето случаи са малко известни за българския читател, умелото привеждане на редица теоретични постановки и модели, обогатяване на някои от тях със собствени разсъждения за политиките и структурите на сигурност в Македония през различните времеви периоди. Дисертантката прави обстоен анализ на изследванията в научната литература по различни аспекти от разглежданата проблематика, привежда в детайли проблемите на изграждането на македонската държавност и нейните органи за сигурност, техните цели и задачи, етапите в тяхното развитие и опити за реформиране и реконструкция. Следва да се отбележи, че Й. Стоянова спокойно и аргументирано влиза в диалог и дискусия с мнения и виждания на други автори, стреми се да излезе от утвърдени схеми и шаблони, предлага свои виждания, формулировки, тези и коментар.

По отношение на документално-източниковата база, работата е изградена въз основа на автентични публикувани и непубликувани материали, документални сборници, научна периодика, различни информационни източници (общо 48, от които публикувани - 41, непубликувани - 7, мемоари и свидетелства на участници в процесите и събитията - 5, библиографични сборници - 6), които са използвани коректно, съдействат и разнообразяват авторския анализ. В работата с необходимата доза критичност са ползвани и редица източници на хора взели пряко участие в разглежданите процеси и събития, както и произведения от съответното време в които се обосновават определени тези, твърдения и аргументи.

В структурно отношение работата е изградена на базата на дедуктивния подход - от общото, теоретичното към частичното, конкретното, от ретроспективното към актуалното. Подобен подход дава възможност на дисертантката да групира проблемите, които анализира в няколко основни направления:

Първото е посветено на представяне и анализ на терминологията и понятийния апарат с който борави, на теоретичните изследвания, теории, школи и техните представители за сигурността- от реалистичната школа до Копенхагенската и Уелската школи с техните виждания и представители..

Специално внимание се отделя на конституционните принципи и конституиращите документи на македонската държавност и структурите за сигурност, законодателната уредба, целите и задачите на основите органи и структури за сигурност - армията, полицията, разузнавателните служби. Проследява се трансформацията на системите за сигурност, усилията на македонския политически елит да ги реформира чрез съответна законова база и уредба, кадрово, структурно и логистично осигуряване на органите за сигурност, опитите да бъдат изградени те въз основа на специфичните особености и характеристики, при които функционира македонската държавност и в съответствие с обявения основен приоритет - евроатлантическата интеграция.

Предмет на изследване във **второто** направление е сравнителния анализ на държаво творческия процес при създаването на македонската държавност и нейните органи и системи за сигурност в две исторически епохи и обществено-политически системи, който преминава през директната намеса и налагане на сръбските и югославо центристски виждания и интереси или при индиректното въздействие на просръбски и юго-носталгични изградени представители на македонския политически елит. Специално място се отделя на въздействието на т.нар. албански синдром в Македония от началото на 90-те години, който периодично, но остро хвърля страната в нестабилност, налага пълзящо своите цели и приоритети и се превръща в решаващ фактор за нейното съществуване и форма на държавно устройство, както и в главна заплаха за сигурността и стабилността на държавата и нейната териториална цялост.

Отчетливо очертано е **третото** направление - проследяване и анализ на етно политическата криза в Македония от 2001 г. и нейното въздействие върху състоянието и перспективите пред сигурността на държавата. Й. Стоянова включва в своето изследване преглед и анализ на причините, факторите и въздействието на кризата в Македония за регионалната сигурност, ”преливането,, на албански иредентизъм от Косово и Южна Сърбия и трансформирането на кризата от латентна към под конфликтна ситуация, опитите и усилията на органите за сигурност на държавата да овладее ситуацията и провала ѝ след директния дипломатически, политически и психологически натиск на външни фактори. Особено внимание заслужават размислите на авторката за превръщането на Македония в двуетнична, бизонална държава с белези на консоциална демокрация, чиито очертания обаче са много неясни и чието бъдеще е по-скоро мрачно след т.нар. Охридско споразумение и предприетите конституционни поправки и добавки през 2004-5 г..

В заключение, следва да се отбележи, че в голямата си част направените от дисертантката оценки, анализи, изводи и съпоставки са аргументирани и обосновани. Те са подплатени с необходимия автентичен доказателствен материал. Приложеният автореферат отговаря на изискванията за синтезирано и аналитично представяне на основната теза, целите и задачите, на базата на които е разработен дисертационния труд. Приведени са и изводи за възможното практическо приложение на резултатите и препоръките от този труд.

Знанията и опита, получени от докторантката във ВСУ "Черноризец Храбър" са достойно продължени и развити в професионалното и житейското ѝ развитие. Й. Стоянова е автор на няколко десетки студии, статии, научни доклади и съобщения, аналитични обзори, коментари, експертни оценки в електронни и печатни издания по проблемите на политическия процес в Македония, изграждането, норматизирането и развитието на системите и органите за сигурност, междулическите взаимоотношения, евроинтеграционната ѝ ориентация, взаимоотношенията между отделните власти, корупцията и организираната престъпност. Представени са и 5 публикации в авторитетни сборници и научни издания, повечето от които са пряко свързани с проблематиката на дисертационния труд.

Наред с посочените постижения, приноси и достойнства на рецензираната дисертация, могат да бъдат отправени и някои бележки и препоръки с оглед на нейното усъвършенстване при евентуално публикуване:

- стремежа за привеждане на множество сведения и данни води в редица случаи до предозиране на ретроспективните обзори, което пък преминава в хронизиране на процеси и събития, на някои места са налице обширни коментари на недотам значими факти, документи и събития;

- на места в текста има неясноти, вътрешни противоречия забелязва се объркване или смесване на понятията („македонски" албанци и сърби, вм. албанци и сърби в Македония, "административен центризм" вм. централизъм, поява на „ОЗНА-безименна", а тя си е ясно обозначена, извеждане на името БЮРМ вместо официалното и признато от България име Република Македония и др.)

- необходима е редакционна доработка, прецизиране на текста, засилване на аналитичния подход особено с оглед на предстоящо публикуване на работата.

Представеният от Йорданка Стоянова дисертационен труд е едно завършено и стойностно изследване, с което тя демонстрира добро познаване на процесите, действията и явленията в разглеждания период, подлага на анализ и проучване широк спектър от идеи, възгледи, законодателни и административно - устройствени актове, политически

решения и действия, планирани, предприемани, или останали нереализирани в усилията за създаване, развитие и трансформиране на системите за сигурност в Р.Македония. Тя опира своите изводи и съждения въз основа на автентични източници и свидетелства, на коректно отношение към постиженията на нейните предшественици. Ще ми се да изтъкна, че предложения за защита дисертационен труд от Й.Стоянова има характера и достоинства на завършено научно изследване, чиято актуалност и значимост е безспорна и след незначителни корекции и редакционна обработка той следва да бъде публикуван, вкл.и обширното и специализирано емпирично-социологическо изследване.

Направените бележки и препоръки не накърняват общото положително впечатление за достоинства и високото равнище на разглеждания дисертационен труд. Той отговаря на всички изисквания на закона и има необходимите качества за успешна защита. Като изхождам от гореказаното, с пълна убеденост препоръчвам на членовете на Научното жури да дадат положителния си вот за присъждане на Йорданка Стоянова-Тонева научната и образователна степен „Доктор” по докторска програма ”Организация и управление извън сферата на материалното производство” в професионално направление 9.1.Национална сигурност.

Рецензент:

проф. д-р А. Първанов

12.04.2015 г.
гр. София